

POSTANOWIENIE

7 lutego 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Dariusz Dończyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Władysław Pawlak

SSN Dariusz Zawistowski

na posiedzeniu niejawnym 7 lutego 2025 r. w Warszawie

na skutek skargi kasacyjnej W.R., H.R. i K.R.

od postanowienia Sądu Okręgowego w Toruniu

z 4 listopada 2021 r., VIII Ca 945/21,

w sprawie z wniosku W.R. i H.R.

z udziałem K.R. i O. spółki akcyjnej w W.

o ustanowienie służebności przesyłu

uchyla zaskarżone postanowienie oraz postanowienie częściowe Sądu Rejonowego w Toruniu z 6 lipca 2021 r., sygn. akt I Ns 411/18 i w tym zakresie przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Toruniu, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Władysław Pawlak

Dariusz Dończyk

Dariusz Zawistowski

(A.G.)

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 4 listopada 2021 r. Sąd Okręgowy w Toruniu oddalił apelację wnioskodawców W.R. i H.R. oraz uczestnika K.R. oraz od postanowienia

częściowego Sądu Rejonowego w Toruniu z 6 lipca 2021 r. (pkt 1) oraz ustalił, że każdy z uczestników postępowania ponosi koszty postępowania odwoławczego związane ze swoim udziałem w tym postępowaniu (pkt 2). Sąd drugiej instancji podzielił ustalenia faktyczne i ocenę prawną Sądu pierwszej instancji, który postanowieniem częściowym z 6 lipca 2021 r. w sprawie z wniosku W.R., H.R. przy uczestnictwie O. spółki akcyjnej z siedzibą w W. i K.R. o ustanowienie służebności przesyłu w zakresie gazociągu DN 500 MOP 8,4 Mpa relacji G. [...] oddalił wniosek.

Sąd Rejonowy ustalił, że W.R. jest właścicielem nieruchomości położonej w Z., dla której Sąd Rejonowy w Toruniu prowadzi księgę wieczystą [...], składającej się z działki [...] o powierzchni 6 ha, obejmującej zabudowane gospodarstwo rolne. W.R. jest też właścicielem nieruchomości położonej w Z., dla której Sąd Rejonowy w Toruniu prowadzi księgę wieczystą [...] składającej się z działek [...] i [...], o łącznej powierzchni 7,97 ha, stanowiącej grunty rolne. W i H. małż. R. byli właścicielami, na zasadzie wspólności ustawowej małżeńskiej, nieruchomości położonej w Z., dla której Sąd Rejonowy w Toruniu prowadzi księgę wieczystą [...], składającej się z działki [...] o powierzchni 32 429 m², stanowiącej grunty rolne, obejmujące zabudowane gospodarstwo rolne. Na mocy umowy sprzedaży z 7 lipca 2020 r. własność tej nieruchomości nabył syn wnioskodawców K.R. Przez opisane wyżej działki przebiega m.in. gazociąg w/c DN 500 MOP 8,4 MPa relacji G [...], wybudowany w 2010 r. Urządzenia składające się na gazociąg są niezbędne do funkcjonowania przedsiębiorstwa uczestnika O. spółki akcyjnej z siedzibą w W. Uczestnik w ramach swego przedsiębiorstwa zajmuje się przesyłem gazu.

W.R. otrzymał w 1999 r. odszkodowanie w wysokości 650 zł z tytułu budowy gazociągu na działce [...]. Odszkodowanie obejmowało: straty z tytułu utraconych pożytków - 152 zł, straty z tytułu okresowego obniżenia zdolności produkcyjnych gleb - 266 zł, straty z tytułu obniżenia wartości nieruchomości - 232 zł. S.R.-poprzedni właściciel nieruchomości obejmującej działkę nr [...] otrzymał w 1999 r. odszkodowanie w wysokości 6053 zł z tytułu budowy gazociągu w/c DN 500 na tej działce. Odszkodowanie obejmowało: straty z tytułu utraconych pożytków - 1862 zł, straty z tytułu okresowego obniżenia zdolności produkcyjnych gleb - 2285 zł, straty z tytułu obniżenia wartości nieruchomości - 1906 zł. Z.S. - poprzedni posiadacz nieruchomości obejmującej działkę nr [...], na podstawie upoważnienia

ówczesnego właściciela nieruchomości B.D. otrzymał w 1999 r. odszkodowanie w wysokości 8881 zł z tytułu budowy gazociągu na działce [...]. Odszkodowanie obejmowało: straty z tytułu utraconych pożytków - 2076 zł, straty z tytułu okresowego obniżenia zdolności produkcyjnych gleb – 2946 zł, straty z tytułu obniżenia wartości nieruchomości - 2457 zł.

Pas konieczny dla korzystania przez uczestnika z gazociągu wynosi 6 m - po 3 m z każdej strony, licząc od osi gazociągu. Jednorazowe wynagrodzenie za ustanowienie służebności przesyłu dla gazociągu DN 500 na działce nr [...] wynosi 7340 zł. Jednorazowe wynagrodzenie za ustanowienie służebności przesyłu dla gazociągu DN 500 na działce nr [...] wynosi 5660 zł. Jednorazowe wynagrodzenie za ustanowienie służebności przesyłu dla gazociągu DN 500 na działce nr [...] wynosi 510 zł.

Przyczyną oddalenia wniosku była jego przedwczesność. Zgodnie bowiem z art. 305² § 1 k.c., jeżeli właściciel nieruchomości odmawia zawarcia umowy o ustanowienie służebności przesyłu, a jest ona konieczna dla właściwego korzystania z urządzeń, o których mowa w art. 49 § 1, przedsiębiorca może żądać jej ustanowienia za odpowiednim wynagrodzeniem. Natomiast w myśl § 2, jeżeli przedsiębiorca odmawia zawarcia umowy o ustanowienie służebności przesyłu, a jest ona konieczna do korzystania z urządzeń, o których mowa w art. 49 § 1, właściciel nieruchomości może żądać odpowiedniego wynagrodzenia w zamian za ustanowienie służebności przesyłu. Powołane przepisy prawa dają prymat ustanowieniu służebności przesyłu w drodze umowy. Dopiero w braku porozumienia stron może dojść do ustanowienia służebności na mocy orzeczenia sądowego. Umowa zostaje zawarta w następstwie złożenia oferty (art. 66 k.c.) i jej bezwarunkowego przyjęcia względnie po przeprowadzeniu negocjacji i porozumienia co do wszystkich jej postanowień (art. 72 § 1 k.c.). Odmowa zawarcia umowy wynika zatem z nieprzyjęcia oferty lub odmowy prowadzenia negocjacji.

Złożenie oferty zawarcia umowy jest czynnością materialnoprawną i tym samym nie ma podstaw do uznania, aby taki charakter miało doręczenie odpisu wniosku w sprawie, który jest żądaniem skierowanym do sądu ustanowienia prawa

rzeczowego na mocy orzeczenia. Tak więc, niezależnie od kwestii umocowania pełnomocnika składającego wniosek, nie można takiego żądania uznać za ofertę zawarcia umowy. Okoliczność, że uczestnik oponował wnioskowi nie może być zatem utożsamiany z odmową zawarcia umowy, bowiem takiej oferty nie otrzymał ani bezwarunkowej, ani jako oferty początkującej negocjację. Dlatego też nie została spełniona przesłanka żądania przez właściciela nieruchomości ustanowienia służebności przesyłu w postaci uprzedniej odmowy zawarcia przez przedsiębiorcę umowy o ustanowienie służebności.

Ocenę tę podzielił Sąd Okręgowy uznając, że przesłanką dochodzenia roszczenia o ustanowienie służebności przesyłu jest wystąpienie przez przedsiębiorcę z propozycją zawarcia odpowiedniej umowy z właścicielem nieruchomości (lub odwrotnie), która miałyby być obciążona służebnością i odmowa przez tego ostatniego zawarcia takiej umowy. Adresatem propozycji powinien być właściciel nieruchomości/przedsiębiorca. Propozycja powinna określać wynagrodzenie oraz wskazywać zakres obciążenia (treść proponowanej służebności oraz określenie urządzeń, które miałyby być nią objęte). Niewykluczone jest prowadzenie negocjacji. Konieczne jest sformułowanie przez przedsiębiorcę treści istotnych elementów umowy. Roszczenie powstaje wraz z dopełnieniem tych przesłanek przy jednoczesnym istnieniu przesłanek skutecznego ustanowienia służebności przesyłu i odmową zawarcia umowy przez właściciela nieruchomości. Co do zasady odmową będzie nieprzyjęcie oferty złożonej przez przedsiębiorcę, a w każdym razie brak porozumienia co do elementów istotnych. Nie można wykluczyć, że właściciel propozycję taką zmodyfikuje, a wówczas może dojść do przyjęcia oferty z zastrzeżeniem zmiany lub uzupełnienia jej treści (zob. art. 681 k.c.). „Pat” w zakresie ustalenia istotnych postanowień będzie zawsze uzasadniał wystąpienie do sądu o uwzględnienie roszczenia (doprowadzenie do powstania służebności) według art. 305² k.c. Dla powstania roszczenia, o którym mowa w tym przepisie, nie mają znaczenia motywy odmowy zawarcia umowy.

Przesłanką uwzględnienia przez sąd wniosku o ustanowienie służebności przesyłu jest wykazanie, że jest ona konieczna dla właściwego korzystania z urządzeń przesyłowych, o których mowa w art. 49 § 1 k.c., a niemożliwe jest

ustanowienie tej służebności w drodze umowy. Przesłanka ta jest spełniona, jeżeli strony nie mogą dojść do porozumienia co do wysokości należnego właścicielowi nieruchomości obciążonej wynagrodzenia. Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w postanowieniu z 14 października 2010 r., III CZP 66/10. Skoro zatem wnioskodawcy nie wykazali, że ich wniosek poprzedzony był odmową zawarcia przez przedsiębiorcę umowy o ustanowienie służebności przesyłu, to tym samym wniosek ten należy uznać za przedwczesny, co uzasadniało oddalenie apelacji jako niezasadnej.

Postanowienie Sądu Okręgowego zostało zaskarżone skargą kasacyjną przez wnioskodawców i uczestnika K.R., którzy w ramach podstawy z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. zarzucili naruszenie art. 305² § 2 k.c. przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że przesłanka odmowy przez przedsiębiorcę zawarcia umowy o ustanowienie służebności przesyłu musi zaistnieć przed złożeniem przez właściciela nieruchomości wniosku do sądu o przyznanie odpowiedniego wynagrodzenia w zamian za ustanowienie służebności przesyłu, a w konsekwencji uznanie takiego wniosku za przedwczesny, gdy dopiero w toku postępowania sądowego okaże się, że przedsiębiorca przesyłowy nie zgadza się na ustanowienie służebności przesyłu ani co do zasady, ani w zakresie wynagrodzenia oczekiwanego przez właściciela nieruchomości. Skarżący wniesli o uchylenie zaskarżonego postanowienia Sądu Okręgowego i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

I. Przed przejściem do analizy zarzutów wypełniających podstawy skargi kasacyjnej należy odnieść się do kwestii prawidłowości składu Sądu Najwyższego wyznaczonego do jej rozpoznania. 27 listopada 2024 r. zostało wydane zarządzenie (k. 28 akt Sądu Najwyższego), podpisane przez SSN Joannę Misztal-Konecką jako Prezesa Sądu Najwyższego kierującego pracą Izby Cywilnej, zgodnie z którym uwzględniając, że na podstawie § 80 ust. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lipca 2022 r. – Regulamin Sądu Najwyższego sprawa II CSKP 415/23 została przydzielona SSN Dariuszowi Dończykowi wyznaczono na podstawie § 16 ust. 2 pkt 5 i § 80 ust. 7 Regulaminu, pozostałych

członków składu: sędziów: SSN Władysława Pawlaka i SSN Dariusza Zawistowskiego. Strony zawiadomione o sędziach Sądu Najwyższego wyznaczonych do rozpoznania sprawy nie wniosły o ich wyłączenie, w szczególności przez złożenie wniosku, o którym mowa w art. 29 § 5 ustawy z 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 622), spełnienia przez sędziego Sądu Najwyższego wymogów niezawisłości i bezstronności. Sędzia sprawozdawca zarządzeniem z 10 grudnia 2024 r. wyznaczył termin posiedzenia niejawnego na dzień 7 lutego 2025 r. w celu rozpoznania skargi kasacyjnej (k. 31), w którym wskazał imiennie (w punkcie drugim) członków składu orzekającego: SSN Dariusza Dończyka, SSN Władysława Pawlaka i SSN Dariusza Zawistowskiego. Zarządzeniem z 12 grudnia 2024 r. (k. 33) SSN Joanna Misztal-Konecka - zgodnie z treścią tego zarządzenia, jako Prezes Sądu Najwyższego kierujący pracą Izby Cywilnej - stwierdziła, że wskazane w pkt 2 elementy zarządzenia z 10 grudnia 2024 r. o wyznaczeniu terminu posiedzenia są bezskuteczne i nie podlegają wykonaniu.

W związku z wyżej przedstawioną sekwencją zdarzeń związanych z wyznaczeniem składu Sądu Najwyższego w celu rozpoznania skargi kasacyjnej powstała wątpliwość czy skład ten został prawidłowo wyznaczony, a w konsekwencji, czy możliwe jest rozpoznanie przez tak sformowany skład Sądu Najwyższego skargi kasacyjnej ze względu na wadliwą obsadę stanowiska Prezesa Sądu Najwyższego kierującego pracą Izby Cywilnej. W tym zakresie zarówno co do okoliczności wadliwego obsadzenia stanowiska Prezesa Sądu Najwyższego przez sędzię Sądu Najwyższego Joannę Misztal-Konecką z dniem 1 października 2024 r. powołaną na kolejną kadencję na stanowisku Prezesa Sądu Najwyższego kierującego pracą Izby Cywilnej, jak również konsekwencji wyznaczania przez wadliwie powołanego Prezesa Sądu Najwyższego składów Sądu Najwyższego do rozpoznania poszczególnych spraw oraz przyczyn, z powodu których pomimo tych uchybień tak wyznaczony skład orzekający Sądu Najwyższego rozpoznał skargę kasacyjną należy w pełni odwołać się do argumentacji przedstawionej m.in. w wyroku Sądu Najwyższego z 10 stycznia 2025 r., II CSKP 172/24, a dotyczącej obowiązku zapewnienia przez Państwo stronom postępowania sądowego rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie przez sąd powołany na podstawie

przepisów ustawy i spełniający wymagania bezstronności oraz niezawisłości, a więc kryteria określone odpowiednio w art. 45 ust. 1 Konstytucji, art. 19 ust. 1 akapit drugi Traktatu o Unii Europejskiej w zw. z art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej oraz art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie, dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

II. Możliwość obciążenia nieruchomości służebnością przesyłu przewiduje art. 305¹ k.c., zgodnie z którym nieruchomość można obciążyć na rzecz przedsiębiorcy, który zamierza wybudować lub którego własność stanowią urządzenia, o których mowa w art. 49 § 1, prawem polegającym na tym, że przedsiębiorca może korzystać w oznaczonym zakresie z nieruchomości obciążonej, zgodnie z przeznaczeniem tych urządzeń (służebność przesyłu). Według art. 305² § 1 k.c., jeżeli właściciel nieruchomości odmawia zawarcia umowy o ustanowienie służebności przesyłu, a jest ona konieczna dla właściwego korzystania z urządzeń, o których mowa w art. 49 § 1, przedsiębiorca może żądać jej ustanowienia za odpowiednim wynagrodzeniem. Natomiast art. 305² § 2 k.c. stanowi, że jeżeli przedsiębiorca odmawia zawarcia umowy o ustanowienie służebności przesyłu, a jest ona konieczna do korzystania z urządzeń, o których mowa w art. 49 § 1, właściciel nieruchomości może żądać odpowiedniego wynagrodzenia w zamian za ustanowienie służebności przesyłu. Z powołanych przepisów wynika, że możliwość żądania przed sądem ustanowienia służebności przesyłu zarówno przez przedsiębiorcę przesyłowego, jak również przez właściciela nieruchomości, która ma być obciążona służebnością przesyłu, otwiera się wtedy, gdy spełnione są dwie przesłanki określone w art. 305² k.c., tj. gdy ustanowienie służebności przesyłu jest konieczne dla właściwego korzystania z urządzeń, o których mowa w art. 49 § 1 k.c. oraz gdy odpowiednio właściciel nieruchomości lub przedsiębiorca odmawia zawarcia umowy o ustanowienie służebności przesyłu. Nie budzi wątpliwości, że art. 305² k.c. dotyczy zarówno sytuacji, w której na nieruchomości znajdują się już urządzenia, o których mowa w art. 49 § 1 k.c., jak również takiej, w której urządzenia te dopiero mają zostać na tej nieruchomości zainstalowane. W tym zakresie Sądy obu instancji dokonały prawidłowej wykładni art. 305² k.c.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że z analizowanego wyżej przepisu nie wynika wprost, jakie czynności powinien podjąć właściciel nieruchomości, na której znajdują się urządzenia, o których mowa w art. 49 § 1 k.c., w stosunku do przedsiębiorcy, aby wykazać istnienie przesłanki określonej w art. 305² k.c. w postaci braku zgody przedsiębiorcy przesyłowego na zawarcie umowy o ustanowienie służebności przesyłu. Niewątpliwie skierowanie do przedsiębiorcy przesyłowego oferty zawarcia umowy, która nie zostanie przyjęta przez przedsiębiorcę, czy też wykazanie niepowodzenia negocjacji w tym przedmiocie toczących się pomiędzy właścicielem nieruchomości a przedsiębiorcą przesyłowym stanowią dowód ziszczenia się przesłanki, o której mowa w art. 305² k.c., w postaci braku zgody – odpowiednio przedsiębiorcy przesyłowego albo właściciela nieruchomości – na zawarcie umowy o ustanowienie służebności gruntowej. Brak jednak podstaw do oddalenia żądania właściciela nieruchomości ustanowienia służebności przesyłu z powodu jego przedwczesności – uzasadnionej brakiem wykazania odmowy zawarcia umowy przez przedsiębiorcę przesyłowego – w sytuacji wieloletniego korzystania przez tego przedsiębiorcę z urządzeń, o których mowa w art. 49 § 1 k.c., położonych na cudzej nieruchomości bez zawarcia z jej właścicielem umowy o ustanowienie służebności przesyłu z powołaniem się przez przedsiębiorcę na przysługujący mu skuteczny względem właściciela tytuł prawny do takiego korzystania w postaci zasiedzenia służebności przesyłu, czy też z ograniczenia prawa własności o charakterze administracyjnym, a więc z powołaniem się na okoliczności prawne wyłączające potrzebę umownego ustanowienia służebności przesyłu na rzecz przedsiębiorcy przesyłowego. Przedmiotem oferty, negocjacji, a następnie umowy może być to, czy i w jakim zakresie nieruchomość zostanie obciążona ograniczonym prawem rzeczowym na rzecz przedsiębiorcy przesyłowego oraz kwestia odpłatności za ustanowienie służebności, a nie to czy nieruchomość jest i w jakim zakresie obciążona prawem rzeczowym nabytym przez przedsiębiorcę przesyłowego zasiedzenie albo to, czy własność nieruchomości została ograniczona administracyjnie o możliwość korzystania z niej przez przeprowadzenie określonych urządzeń przesyłowych. Taka sytuacja ma miejsce w sprawie. Z dokonanych w sprawie ustaleń wynika, że w reakcji na złożony wniosek o ustanowienie służebności przesyłu uczestnik

postępowania O. spółka akcyjna w W., wnosząc o oddalenie wniosku, nie kwestionując faktu wieloletniego bezumownego korzystania z nieruchomości wskazanych we wniosku, podniósł zarzut przysługiwania mu skutecznego wobec właściciela nieruchomości tytułu prawnego do korzystania z urządzeń, o których mowa w art. 49 § 1 k.c., ewentualnie – w razie odmiennej oceny tego zarzutu – zawyżenia wysokości żądanego wynagrodzenia. W tej sytuacji brak było podstaw do oddalenia zgłoszonego żądania z powodu jego przedwczesności. Żądanie od właściciela nieruchomości, aby w tych okolicznościach kierował do przedsiębiorcy przesyłowego ofertę zawarcia umowy o ustanowienie służebności przesyłu, a więc dokonania czynności pozbawionej jakiejkolwiek szansy powodzenia nie miałoby żadnego racjonalnego uzasadnienia, skoro uczestnik postępowania będący przedsiębiorcą przesyłowym co do zasady negował zarówno przed wszczęciem postępowania sądowego - o czym świadczy fakt wieloletniego bezumownego korzystania z cudzej nieruchomości - i zanegował po jego zainicjowaniu postępowania sądowego, prawo właściciela do żądania zawarcia takiej umowy.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. oraz art. 108 § 2 w zw. z art. 391 § 1, art. 398²¹ i art. 13 § 2 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

(J.C.)

[a.ł]